

НАТАША ВИРМОЗЕЛОВА АНГЕЛОВА

РЕЗЮМЕТА НА ПУБЛИКАЦИИ*

за участие в конкурс за заемане на академична длъжност „ДОЦЕНТ” в направление 3.2 Психология (Социална психология – Психология на семейните отношения), обявен в ДВ, бр. 42. от 12.05.2020 г.

---

*От тук са изключени всички статии, които са участвали при защитата на дисертационния труд.

I. Монография (хабилитационен труд)

[1] Ангелова, Н. (2019). *Психология на семейните отношения*. Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“ ISBN 978-954-322-983-3, стр.279.

Резюме

В монографията е предложена, както теоретична рамка, проследяваща в най-основни линии значимите за семейните отношения емоционален, развитиен и структурен аспект, така и изследователски план, в който е разгледана проявата на чувството за самота, стратегиите за справяне в стресови и конфликтни ситуации, при хора с различен семеен статус и произлизащи от семейства с различен брой на братята и сестрите (среща се като сиблинги по-нататък).

Основната цел на проучването в монографията е да установи съществуват ли различия между хората с различен семеен статус по отношение на: преживяването на самотата, каква част от тях са склонни да обвиняват себе си или другите за неуспехите и трудностите, които срещат в живота си, както и по какъв начин са склонни да реагират в конфликтни или стресови ситуации, запазвайки оптимизма си или придобивайки една по-негативна житейска перспектива, водени от спомените от миналото си или преживявайки хедонистично настоящето си, с поглед насочен към бъдещето си или към миналото си. Следващата цел, която се поставя с тази монография е да се установи дали съществуват различия по отношение на същите фактори спрямо хората, които произхождат от семейства с едно дете или с повече деца.

Проведени бяха четири независими изследвания с общо 1680 човека, чрез които бяха събрани данните декларираните по-нататък в монографията. Проучванията бяха направени в периода от 2011г. до 2017г. Всяка една от извадките беше специално изследвана във връзка с различни фактори, което си проличава и в представените резултати. В някои от извадките общият брой изследвани лица се различава от декларираните в резултатите лица, тъй като не всички изследвани са отговорили на въпросниците. Поради тази причина е изведен общият брой участници в допълнителна колона към всяка таблица представяща резултати.

Дизайнът на цялостното изследване е свързан с проучване на седем основни фактора (преживяване на самота, мотивация за афилиация, копинг стратегии, локализация на контрола, оптимизма и негативните очаквания, времевата ориентация, справянето в конфликтни ситуации). Някои от тези фактори показаха статистически значими различия само между хората с различен семеен статус, докато други показаха различия само по отношение на броя деца в семейството, от което произлизат участниците. Където беше възможно бяха повторени изследванията с една и

съща методика в няколко извадки, за да бъдат извлечени най-много статистически значими различия между групите по съответните фактори.

В изследваната група с 620 участника са представени резултатите свързани с преживяването на самота сред хора с различен семеен статус. Факторът самота не е обяснен в частта за сравнение между лицата, произхождащи от семейства с различен брой деца, тъй като не бяха открити значими различия между тях. В тази извадка от общо 620 изследвани 261 са мъже (42.1%) и 359 жени (57.9%). Възрастовият диапазон е от 15 до 62 годишна възраст, като средната възраст на тези изследвани лица е 34 години.

Следващата група изследвани лица се състои от 608 участника разпределени по пол по следния начин: 199 са мъже (32.7%) и 409 са жени (67.3%). По отношение на възрастта се наблюдава следния обхват от 15 годишна възраст до 66 години, като средната възраст на тази извадка е 26 години. Факторите, които са обхванати с тази група от изследвани лица са: копинг стратегии, локализация на контрола и степен на мотивация за афилиация. Не всички изследвани лица тук са отговорили на въпросника за копинг стратегиите и мотивация за афилиация, поради което вместо 608 като общ брой изследвани в тези две методики са отбелязани 607 изследвани. Всички участници са попълнили методиката за локализация на контрола, което е видно от данните предоставени в съответната таблица.

В групата изследвани лица с 300 участника се наблюдава следното разпределение 100 са мъжете (33.3%) и 200 са жените (66.7%), във възрастов план са от 35 години до 64 годишна възраст, като средната възраст на извадката е 40 години. Тази група изследвани лица е и най-балансирана, което се проличава и от голямото количество значими различия между изследваните фактори, които бяха установени. В тази група отново бе повторено изследване на копинг стратегиите, което е отлично допълнение към анализите свързани с броят деца в семейството. Тъй като в извадката от 608 лица не бяха установени значими различия между изследваните по брой деца в семействата, от които произхождат, се наложи това повторение.

Последната извадка с 152 участника с разпределение: на 57 мъже (37.5%) и 95 жени (62.5%), като възрастта им варира между 18 и 45 години, а средната възраст за групата е 25 години. Чрез тази извадка са проследени реакциите в конфликтна ситуация между хората произлизащи от семейства с различен брой деца, а също така е изследвана и мотивацията за афилиация, тъй като данните от другите извадки не ни донесоха информация за степента на афилативната тенденция при хора, отгледани в семейства с различен брой деца.

От направените изследвания за целта на монографията могат да се направят следните изводи:

В това изследване значимите резултати показаха, че се наблюдават значими различия между хората с различен семеен статус по отношение на това, доколко приличат на хората от средата, в която живеят и общуват. Семейните хора заявяват, че изпитват затруднения да говорят с близките си за своите чувства и преживявания.

Резултатите свързани с мотивацията за афилиация на участниците показват, че най-много участници демонстрират средна степен на потребност от общуване в група. Висока степен за

включване и общуване в групов формат представят групата на несемейните, в сравнение със семейните, при които незначителен брой изследвани показват висока степен на желание за групова принадлежност.

Най-висока средна стойност по стратегията „активно справяне” имат вдовците от извадката, въпреки, че тази група е с най-малко участници и това е едно от ограниченията на изследването. Планирането като копинг е с най-висока стойност в това изследване, за семейните, а също така и за разведените. Потискането на конкуриращи се активности или отдаването на предпочитание на един вид дразнител е с най-висока средна стойност при разведените хора. Въздържането и религията са копинги, при които вдовците показват най-висока средна стойност, сравнено с останалите групи. От всички участници в изследването една трета са с интернална локализация на контрола, като повече от половината от тях са изследваните лица от групата на семейните хора. Интересни са резултатите и при разведените и вдовците, в тези две групи, всички участници (без изключение) са склонни да търсят причините за несполуките в живота в себе си (тоест имат интернална позиция на локализацията на контрола). Средните стойности по оптимизъм са най-високи при семейните хора. В известна степен, изненадващи са резултатите от скалата с негативни очаквания, където се наблюдава най-висока средна стойност при групата на хората живеещи в кохабитация.

Най-силно повлияни от позитивни преживявания в миналото са семейните хора. Миналата-позитивна перспектива от методиката на Филип Зимбардо, намира израз в топло, сантиментално настроение по отношение на миналите преживявания. Ориентирани към сегашно-хедонистично време са разведените хора. По отношение на бъдещата времева перспектива, хората живеят основно с плановете си за своята реализация и видно от получените и представени по-горе резултати е, че семейните хора са на първо място в мислите си за планиране на бъдещето си.

Интерналност в локус контрола, според резултатите, се наблюдава при групата лица, които са отглеждани в семейство с две деца, както при групите лица произхождащи от многодетни семейства. Хората, които имат екстернална позиция на локуса в това изследване са основно такива, които са едно дете в семейство. Най-висока средна стойност по оптимизъм имат изследваните хора, които произлизат от семейства с две деца. Най-ниски средни стойности по оптимизъм демонстрират лицата, произхождащи от многодетно семейство с пет деца. Минало негативно като водеща позиция се наблюдава в най-голяма степен на средните стойности при хората, отгледани в семейства с пет деца. С най-ниска степен на негативните преживявания от миналото са участниците от първа група (едно дете в семейството). Интересен е резултатът, че най-висока средна стойност по копинга активно справяне имат хората, които са само две деца в семейство, докато най-често тези, които прибягват до търсене на инструментална подкрепа са хората, които са отгледани в многодетно семейство, например с три деца и пет деца. Най-малко примиряващи се с трудностите в живота се явяват изследваните лица от пета група (пет деца в семейство). Висока степен на съперничество, като реакция в конфликтна ситуация, имат 62.50% (N=95) изследвани лица. От тях най-малък брой произлизат от семейство с едно дете, докато на голям процент са от семейство с две деца. При резултатите по скалата за сътрудничество се доказва, че много малък процент участници, които произлизат от семейства с едно дете имат висока степен на сътрудничество. В контраст на това, са групите с участници от многодетни семейства - с три деца и четири деца, при които се наблюдават само високи стойности по скала

сътрудничество. От резултатите по мотивация за афилиация става ясно, че най-голям брой хора, с ниска степен на мотивация за афилиация са посочили, че са единствени деца в семейството.

Summary

The monograph offers both a theoretical framework that traces the most important emotional, developmental and structural aspects of family relationships, as well as a research plan that examines the manifestation of loneliness, coping strategies in stressful and conflict situations, in people with different marital status and with different numbers of siblings.

The main purpose of the study in the monograph is to determine whether there are differences between people with different marital status in terms of experiencing loneliness, how many of them tend to blame themselves or others for the failures and difficulties they encounter in life, and how they tend to react in conflict or stressful situations, maintaining optimism or gaining a more negative life outlook, guided by memories of their past or experiencing their hedonistic present, with a view to their future or their past. There is also some variability in the attitudes that people have regarding their strategies for dealing with life's challenges. The next objective in this monograph is to determine whether there are differences in the same factors from people who come from families with one or more children.

Four independent studies with a total of 1680 people were conducted, which collected the data declared later in the monograph. The studies were conducted in the period from 2011 until 2017 Each of the samples was specially studied in connection with various factors, which is evident in the presented results. In some of the samples, the total number of subjects differed from the persons declared in the results, as not all subjects answered the questionnaires. For this reason, the total number of participants in an additional column to each table presenting the results is derived.

The design of the overall study is related to the study of seven main factors - loneliness, motivation for affiliation, coping strategies, localization of control, optimism and negative expectations, time orientation, and dealing with conflict situations. Some of these factors showed statistically significant differences only between people with different marital status, while others showed differences only in terms of the number of children in the family where the participants have grown. Where possible, studies were repeated using the same methodology in several samples to derive the most statistically significant differences between groups by relevant factors.

The study group with 620 participants presented the results related to the experience of loneliness among people with different marital status. The loneliness factor is not explained in the comparison section between persons from families with different numbers of children, as no significant differences were found between them. In this sample of a total of 620 subjects, 261 were men (42.1%) and 359 women (57.9%). The age range is from 15 to 62 years, and the average age of these subjects is 34 years.

The next group of subjects consisted of 608 participants divided by gender as follows: 199 were men (32.7%) and 409 were women (67.3%). In terms of age, the range is from 15 years of age to 66 years, with an average age of 26 years. The factors covered by this group of respondents are: coping strategies, localization of control and degree of motivation for affiliation. Not all subjects answered the questionnaire on coping strategies and motivation for affiliation, which is why instead of 608 as a total

number of subjects in these two methodologies, 607 subjects were noted. All participants have completed the methodology for loci control, which is evident from the data provided in the relevant table.

In the group of surveyed persons with 300 participants the distribution is as follows: 100 are men (33.3%) and 200 are women (66.7%), in terms of age the range is between 35 years to 64 years of age, and the average age of the sample is 40 years. This group of subjects is also kind of balanced, which is evident from the large number of significant differences between the studied factors that were found. In this group, a study of coping strategies was repeated, which is an excellent addition to the analyzes related to the number of children in the family. As in the sample of 608 persons no significant differences were found between the examined by number of children in the families where the respondents have grown.

The last sample with 152 participants distributed as follows: 57 men (37.5%) and 95 women (62.5%), and age range between 18 and 45 years, with the average age for the group 25 years. This sample showed the results for reactions in a conflict situation between people from families with different numbers of children. It also examined the motivation for affiliation, as the data from the other samples did not bring information about the degree of affiliative tendency among people grown in families with different number of children.

The following conclusions can be drawn from the research conducted for the purpose of the monograph:

In this study, the obtained results showed that there were significant differences between people with different marital status in terms of how similar they feel to be to people they live and communicate with. Family people declared that they have difficulty talking to their loved ones about their feelings and experiences.

The results related to the motivation for affiliation of the participants show that most participants demonstrate an average degree of need for group communication. A high degree of inclusion and communication in a group format is represented by the group of non-family members, compared to family groups, in which a small number of respondents show a high degree of desire for group affiliation.

The group of widowers has the highest average value for the “active coping” strategy, although this group has the fewest participants and this is one of the limitations of the survey. Planning as coping is of the highest value in this study, for families as well as for divorcees. Suppression of competing activities has the highest average in divorced people. Religion is copings in which widows show the highest average compared to other groups. Of all participants in the study, one third has an internal localization of control, and more than half of them are subjects from the group of family people. The results are also interesting for divorcees and widows, in these two groups, all participants (without exception) tend to look for the causes of failures in life within themselves (i.e. have an internal position of the localization of control). Optimistic averages are highest among family members. To some extent, the results of the scale with negative expectations are surprising, where the highest average value is observed in the group of people living in cohabitation.

The most influenced by positive experiences in the past are family people. The past-positive perspective from the methodology of Philip Zimbardo found expression in a warm, sentimental mood towards past experiences. Divorced people are oriented towards the current hedonistic time. In terms of the future time perspective, people live mainly with their plans for their realization and it is evident from the results obtained and presented above that family people are in the first place in their thoughts for planning their future.

Internality in locus control, according to the results, is observed in the group of persons raised in a family with two children, as well as in the groups of persons originating from big families. The people who have an external locus position in this study are mainly those who are one child in a family.

The highest average scores in terms of optimism have the surveyed people who were grown in families with two children. The lowest average values of optimism are demonstrated by persons from the big families with five children. The negative past perspective as a leading position is observed to the greatest extent in the average values of people raised in families with five children. The participants from the first group (one child in the family) have the lowest degree of negative experiences from the past.

Interestingly, the highest average value of coping in active coping is found in people who were grown in two-children families, while most often those who resort to seeking instrumental support are people who have been raised in a big family, for example with three and five children. The least resigned to the difficulties in life are the subjects from the fifth group (five children in a family).

A high degree of rivalry, as a reaction in a conflict situation, have 62.50% (N = 95) respondents. The smallest number of them came from a family with one child, while a large percentage people came from families with two children. The results of the cooperation scale showed that a very small percentage of participants who have been raised in families with one child have a high degree of cooperation. In contrast, there are groups with participants from big families - with three and four children, in which only high values are observed on a scale of cooperation.

From the results of motivation for affiliation it is clear that the largest number of people with a low level of motivation for affiliation indicated that they were only one child in their family.

II. Публикувана монография, която не е представена като основен хабилитационен труд.

[2] Вирмозелова, Н. (2012). *Афилиацията – условие за принадлежност към група*. Университетско издателство. Университетско издателство "Неофит Рилски", ISBN 978-954-680-819-6, стр.156.

Резюме

В обзорната част на монографията, са представени резултати, които посочват връзка между афилиацията и бинарната когнитивна система екстерналност-интерналност. Това се потвърждава и в главата „Собствени проучвания”. Литературата подсказва, че връзката е в посока високо афилиирани и екстернални нагласи. Получените резултати в тази книга, подкрепят данните от цитираните източници. Хората с висока степен на афилиация често са и екстернали, тоест преживяването на свързаност с другите и споделеност на личните несгоди, носи на хората

уещането, че другите могат да помогнат, което намалява дискомфорта от личната неспособност за справяне. Също така екстерналите са склонни да смятат, че самият процес на споделяне премахва напрежението от проблемите, което също намалява дискомфорта от личната неспособност за справяне и задълбочава афилиативната характеристика. Като характеристика на личността, афилиацията има основна насоченост навън, от личността на човека към другите хора. Екстерналността заедно с високата афилиация носят информация, че колкото по-отворен е индивидът към групата, толкова повече разчита на нея и съответно е по-зависим от нея. Когато се разглежда афилиацията по този начин, като характеристика на личността, която е свързана с емоционалните копинг стратегии и екстернален локус, носи негативната интерпретация за липса на самостоятелност и способност за собствен поглед и подход към житейските събития. За разлика от предходния параграф, в който бе представена афилиацията като процес на свързване и принадлежност, то тук като характеристика тя носи в себе си аспект на конформизъм.

Изследвани са общо 1228 човека (63% от тях жени, а 37% мъже) на възраст от 15 до 65 години разпределени в пет възрастови групи с оглед реализиране на статистическите процедури - 1 гр. до 20 години – 493 изследвани лица, 2 гр. обхваща 21-30 г. – 192 изследвани лица, 3 гр. съответно 31-40г. – 178 изследвани лица, 4 гр. от 41 до 50г. -293 изследвани лица, 5гр. обхваща изследваните лица над 51 години – 72 изследвани лица. Проучването е направено на два етапа. В първият етап се направиха процедурите за апробиране на методиката „Мотивация за афилиация” на А. Мехрабиан, които включваха пилотно изследване, проверка на структурата на методиката, тест-ретест валидност. След направените модификации в българския вариант, стартира изследване с 608 човека за установяване на различия по пол и възраст, както и за установяване на свързаност между афилиацията и стратегии за справяне със стрес и локус контрол. На вторият етап бяха изследвани още 620 човека за окончателно формиране на норми по възраст, пол и семейно положение, като също се провери и връзката между афилиацията и преживяването на психична самота.

Имахме предположение, че афилираните индивиди не са самотни. В хода на проучването се установи, че хората със средна и висока афилиация не се чувстват изолирани от другите, смятат че приличат на другите в голяма степен, че имат сходни с техните интереси, че партньорите им се интересуват от личните им преживявания, че имат близки, с които да споделят и говорят на различни теми, включително, че имат с кого да се забавляват, когато пожелаят развлечения. Така споделените преживявания от високо афилираните хора, потвърждават липса на самота. Хората с висока степен на афилиация преживяват комфорт от принадлежността си към група, в по-голяма степен отколкото дискомфорт от загубата на някои аспекти от индивидуалните си характеристики. Използвайки тази концепция за описване на емоционалната и социалната самота, в проучванията тук се установи, че афилиацията е конструкт, който показва степента на удовлетвореност от емоционална близост и включеност в социална мрежа. Както в теорията на привързаността, така и в други разработки авторите в тази проблематика, се фокусират основно върху идеята, че човешкото същество има вродена нужда да формира междуличностни връзки, за да се чувства сигурно. Сигурността в тези интерперсонални връзки идва, когато хората имат емоционалната свързаност и споделеност с близък човек и също така когато имат достатъчно широка мрежа от контакти, която да обхване и удовлетвори потребностите им от споделеност на взаимни интереси. Така афилиацията като характеристика показва степента на тази удовлетвореност - емоционална и социална удовлетвореност от контакти.

Summary

In the literature review part of the monograph, are presented researches, which indicate the connection between affiliation and the binary cognitive system externality-internality. This is also confirmed in the chapter "Research design". The literature review suggests that the relationship is in the direction of highly scores of affiliation and external attitudes. The results obtained in this book support the data from the cited sources. People with a high degree of affiliation are often external, that is, experiencing connection with others and sharing personal adversity, gives people the feeling that others can help, which reduces the discomfort of personal inability to cope with the stressful events. Also, externals tend to believe that the process of sharing emotions and feelings removes the tension from the problems, which also reduces the discomfort of personal inability to cope and deepens the affiliative characteristic. As a characteristic of the personality, the need of affiliation has a main outward orientation, from the person's personality to other people. Externality together with high affiliation carry information that the more open the individual is to the group, the more one relies on it and is more dependent on it. When affiliation is viewed in this way, as a personality trait that is associated with emotional coping strategies and external locus, it carries a negative interpretation of a lack of independence and the ability to have one's own view and approach to life events. Unlike the previous paragraph, in which the affiliation was presented as a process of connection and belonging, here as a characteristic it carries in itself an aspect of conformism.

A total of 1228 people (63% of them women and 37% men) aged 15 to 65 years were divided into five age groups in order to implement the statistical procedures - 1 group 15 to 20 years - 493 subjects, 2 group 21-30 years - 192 subjects, 3 group 31-40 years - 178 subjects, 4 group from 41 to 50 years with 293 subjects, and 5 group covers the surveyed persons over 51 years of age - 72 surveyed persons.

The study was conducted in two stages. In the first stage the procedures for approbation of the methodology "Motivation for affiliation" by A. Mehrabian were made, which included a pilot study, verification of the structure of the methodology, test-retest validity. After the modifications made in the Bulgarian version, a study was started with 608 people to establish differences in gender and age, as well as to establish a link between affiliation and strategies for dealing with stress and locus of control. In the second stage, another 620 people were examined for the final formation of norms by age, gender and marital status, and the connection between affiliation and the experience of loneliness was also checked.

It was assumed that affiliated individuals do not feel alone. The study found that people with medium and high affiliation do not feel isolated from others; they think that are very similar to others; that they have similar interests; that their partners are interested in their personal experiences; that they have relatives to share with, and talk about a variety of topics, and also including having someone to have fun with when they want entertainment. The experiences shared by the highly affiliated people confirm the lack of loneliness. People with a high degree of affiliation experience more comfort from belonging to a group, than the discomfort from losing some aspects of their individual characteristics. Using this concept to describe emotional and social loneliness, research here, has found that affiliation is a construct that shows the degree of satisfaction with emotional closeness and social inclusion. As in the theory of attachment, as well as in other works, the authors in this issue focus mainly on the idea that the human being has an innate need to form interpersonal relationships in order to feel safe. Security in

these interpersonal relationships comes when people have the emotional connection and sharing with a loved one and also when they have a wide enough network of contacts to cover and meet their needs for sharing mutual interests. Thus, affiliation as a characteristic shows the degree of this satisfaction - emotional and social satisfaction from contacts.

III. Публикувана монография на базата на защитен дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен "Доктор".

[3] Ангелова, Н. (2019). *Стратегии за справяне със стреса*. Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, ISBN 978-619-245-006-9, стр. 286.

Резюме

Тази монография е базирана на научно изследване проведено от авторката, представено и защитено в дисертационен труд на тема „Социални потребности и когнитивни диспозиции детерминанти на копинг стратегии“. Преживяването на стрес е неоспорим факт, фиксиран от различни науки изучаващи човека. В научната литература често се срещат примери представящи различията в начина на преживяване на стресовото събитие, както и поведенческите, личностните и социалните механизми за справяне с него. В настоящият труд се проверява връзката между три конструкта:

- 1) Копинг-стратегии, позволяващи на човека да овладее и реагира на стресогенните стимули, с които се среща в живота си;
- 2) Когнитивните диспозиции интерналност-екстерналност, изразени чрез локализация на контрола и,
- 3) Социални потребности, които мотивират поведението за принадлежност към група, измерени чрез методика „Мотивация за афилиация“.

Както практиката, така и научните изследвания доказват, че хората предприемат различни поведенчески стратегии, които им позволяват преодоляването в определени граници на стресовото преживяване. От друга страна самите стратегии за справяне със стреса, се използват и съобразно проблема, който стои за разрешаване. Така се очертават няколко насоки в предложената по-нататък, изследователска програма.

Социалните потребности за принадлежност, изразени чрез Мотивацията за афилиация, като механизъм, позволяващ усвояването на копинги типични за групата към, която принадлежи човек от една страна и като вид копинг, позволяващ чрез включване и принадлежност към група да преодоляваме преживявания стрес.

Когнитивните диспозиции-интерналност и екстерналност от локализация на контрола, като предразположеност да атрибутираме причинителите на стрес от една страна и от друга като вид копинг, който позволява преживяване на стресовото събитие посредством неговото приписване според значимостта му, на външни или вътрешни причини.

Възрастта и пола също са фактори, изследвани в границите на понятието стрес, но проучената литература е оскъдна по отношение на възрастовите и половите различия при използването на копинг отговори, в желанието за принадлежност към група и в локализиране на контрола.

Чрез подробни и задълбочени изследвания в настоящата работа се прави опит да се установи съществува ли и в каква степен съществува обусловеност на копинг стратегиите от факторите интерналност и екстерналност при локализация на контрола и социалните потребности за принадлежност към група изразени чрез мотивацията за афилиация.

Резултатите, в предложената научна работа, доказват предположението за връзка между копинг-стратегии, социалните потребности за афилиация и когнитивните диспозиции интерналност-екстерналност при локализация на контрола. Бяха издигнати три адекватни регресионни модела, които доказаха взаимосвързаността между тези три конструкта. Въз основа на получените данни бе установено, че наблюдаваната свързаност между изследваните конструкти (копинг-стратегии, социални потребности за афилиация и когнитивни диспозиции интерналност-екстерналност при локализация на контрола) е в средни граници, което потвърждава комплицираността на копинг стратегиите и тяхната обусловеност и от много други фактори.

Summary

This monograph is based on a research conducted by the author, presented and defended in dissertation on "Social needs and cognitive dispositions determinants of coping strategies." The experience of stress is an indisputable fact, fixed by various sciences studying the people. There are often examples in the scientific literature presenting the differences in the way we experience a stressful event, as well as the behavioral, personal and social mechanisms for dealing with it. In the present paper the connection between three constructs is examined:

- 1) Coping strategies that allow a person to master and respond to the stressful stimuli one encounters in ones life;
- 2) Cognitive dispositions internality-externality, expressed through localization of control and,
- 3) Social needs that motivate the behavior of belonging to a group, measured by the methodology "Motivation for affiliation".

Both practice and research show that people adopt different behavioral strategies that allow them to overcome stressful events within certain limits. On the other hand, the strategies for dealing with stress are used according to the problem that needs to be solved. This outlines several directions in the research program proposed below.

The social needs for belonging, expressed through the Motivation for affiliation, as a mechanism allowing the assimilation of copings typical for the group to which a person belongs on the one hand, and as a type of coping, allowing through inclusion and belongingness to a group to overcome the experienced stress.

Cognitive dispositions - internality and externality of localization of control, as a predisposition to attribute the causes of stress on the one hand, and on the other as a type of coping that allows experiencing the stressful event by attributing it to its importance, external or internal causes.

Age and gender are also factors studied within the concept of stress, but the literature is scarce in terms of age and gender differences in the usage of coping strategies, in the affiliation with a group and in the localization of control.

Through detailed and in-depth research in the present work, an attempt is made to establish whether and to what extent there are coping strategies influenced by the factors as internality and externality in localization of control and social needs for belonging to a group expressed through motivation for affiliation.

The results, in the proposed scientific work, prove the assumption of a connection between coping strategies, social needs for affiliation and cognitive dispositions internality-externality in the localization of control. Three adequate regression models were developed, which proved the interconnectedness between these three constructs. Based on the obtained data, it was found that the observed correlation between the studied constructs (coping strategies, social needs for affiliation and cognitive dispositions internality-externality in the localization of control) is in the middle range, which confirms the complexity of coping strategies.

IV. Статии (публикувани в научни издания, реферирани и индексирани в световноизвестни бази данни с научна информация).

[4] Ангелова, Н. (2020). Възрастови и полово-ролеви различия към паричните нагласи. *Psychological Thought*, 13(1), 169-204, ISSN 2193-7281. doi.org/10.37708/psyc.v13i1.404 ISSN:2193-7281.

Резюме

Представено е научно изследване относно връзките на полово-ролевата идентификация, биологичния пол и възрастта с убежденията и поведенията, които хората имат по отношение на парите. В проучването взеха участие 240 човека на възраст между 17 и 91 години ($M = 38,68$, $SD = 1,81$). Използвани са българските адаптации на методиката на Сандра Бем за половите роли и въпросника на Ейдриан Фърнхам „Вярвания и поведение по отношение на парите”. Получените резултати показват, че хората с различна полово-ролева схема (маскулинен тип, фемининен тип, андрогинен тип, недиференциран тип) имат различни убеждения и поведения към парите. Според резултатите от изследването биологичният пол е свързан с формирането на нагласи и вярвания при мъжете, че парите могат да бъдат основна цел и ценност; да се използват за демонстриране на превъзходство и показност. От данните става ясно, че жените са склонни в по-голяма степен да проявяват спестовност и чувство за вина, напрежение и тревожност когато харчат пари, а също така и възприемат парите като средство за сигурност и защита. Потвърди се и предположението, че изследваните лица от различни възрастови групи имат различни убеждения и поведения по отношение на парите.

Abstract

This article presents research on the relationships of gender role identification, biological sex, and age to the beliefs and behaviors about money. The participants were 240 whose age varied from 17 to 91 years ($M = 38.68$, $SD = 1.81$). Bulgarian adaptations of Bem Sex-Role Inventory (BSRI) and Furnham's Money Beliefs and Behavior Scale (MBBS) were used. The results indicated that people with different gender role patterns (masculine type, feminine type, androgynous type, undifferentiated type) differed in their beliefs and behaviors towards money. According to the results of this research, biological sex was related to male attitudes and beliefs that money could be the main purpose and value, and may be used to demonstrate excellence. The data showed that women tended to feel more tension, anxiety, and guilt when spending money, and also perceived money as a means of security and protection. The assumption

that the participants from different age groups would have different beliefs and attitudes about money was also confirmed.

[5] Ангелова, Н., Заимова-Цанева, Е. (2018). Българска апробация на скала за измерване на Удовлетвореността от семейството с прилагателни (F.S.A.S.) *Psychological Thought*, 11(1), 33–44, ISSN 2193-7281. <https://doi.org/10.5964/psyc.v11i1.257>

Резюме

Статията има за цел да представи резултати от българска адаптация на скала за измерване на удовлетвореността от семейството с прилагателни, както и да проследи влиянието на някои социално-демографски фактори върху преживяването на удовлетвореност. Семейството е важна социална структура, която влияе върху обществото и която се влияе от обществото, като резултира в субективно вътрешно преживяване индивидуално за всеки член на семейството. В тази връзка удовлетвореността отеква основно в емоционалните преживявания на хората, които са трудно измерими, отчасти и поради мимолетността на емоциите. Скалата за измерване на удовлетвореността от семейството с прилагателни (на авторите Barraca, Yarto, & Olea, 2000) предлага добра възможност за обхващане на широк регистър от преживявания в една стабилна времева рамка. Изследвали сме 287 лица на възраст от 21 до 60 години ($M = 36,13$, $SD = 9,25$) от тях 191 жени и 96 мъже. Адаптацията на методиката показва висока степен на вътрешна консистентност α на Кронбах = 0,978. Получените чрез Eta squared индекс данни показват, че никой от социално-демографските фактори не оказва влияние върху удовлетвореността от семейството, а тя си остава така, както и авторите на методиката докладват, много лично емоционално преживяване.

Abstract

The main aim of the study is to present the Bulgarian adaptation of the Family Satisfaction by Adjectives Scale (by Barraca, Yarto, & Olea, 2000), as well as to find out whether some social- demographic factors would influence the family satisfaction experience. The family is an important social structure that influences society and that is influenced by society that results in the intimate inner world to every person. In this relation, the satisfaction leaves its traces in the people`s emotions which are difficult to be sized up partly because of the transience of the emotions. So, the Family Satisfaction by Adjectives Scale offers a good opportunity to encompass a large register of emotional experiences in a stable time frame. 287 people were investigated in a range of 21 to 60 years of age ($M = 36.13$, $SD = 9.25$) from them 191 women and 96 men. The approbation of the scale gave a very strong internal consistency coefficient Cronbach`s  $\alpha = 0.978$ . The given through Eta squared index data showed that the social-demographic factors did not influence the family satisfaction and this supports the authors` statement that the satisfaction is a very personal and emotional experience.

V. Статии публикувани в нереферирани списания с научно рецензиране или публикувани в редактирани колективни томове (СЛЕД ПРИДОБИВАНЕ НА ОНС ДОКТОР).

[6] Angelova, N. (2020). La percezione sociale e l'influenza della comunicazione non verbale sul comportamento umano. In Maria Garro (Ed.) *Psicologia sociale e interventi educativi. Trasversalita, contesti e relazioni*. (pp. 54-73). [Social perception and the influence of non-verbal communication on human behavior. In Maria Garro (Ed.) Social

psychology and educational interventions. Transversality, contexts and relationships.] ISBN 978-88917-9180-1.

Резюме

В тази статия са представени различни теории, обясняващи основните фактори, които влияят на социалното възприятие и поведението на хората. Вербалната и невербалната комуникация се разглеждат като инструменти, които създават информационен поток и в същото време подпомагат разпознаването на емоции и улавянето на информационния поток. Представени са различни атрибутивни теории, които описват как хората придават смисъл на света около себе си. Хората непрекъснато се опитват да разберат защо дадено събитие е такова, каквото е, и приписват причините смисъл на събитията, които им се случват. Теорията за социално атрибутиране на Уайнър се използва като ориентир за разбирането на това как и защо хората възприемат и интерпретират поведението на другите.

Abstract

In this article are presented different theories explaining the main factors that influence people`s social perception and people`s behavior. Verbal and nonverbal communications are regarded as tools that produce information flow and at the same time emotion recognition catches the information flow. There is a sequence of different attribution theories that describe how people make sense to the world around them. People are constantly trying to understand why an event is as it is and attributing reasons to the causes the happened to them. Weiner`s attribution theory is used to navigate the understanding of how and why people perceive and interpret others behavior.

[7] Ангелова, Н., Заимова-Цанева, Е. (2019). Връзка между социално-демографските фактори и удовлетвореността от работата. *Годишник по Психология, 10 (1)*, 88-98, ISSN 2683-0426. <http://yearbookpsy.swu.bg/wp-content/uploads/2019/12/THE-RELATIONSHIP-OF-SOME-SOCIAL-DEMOGRAPHIC-FACTORS-AND-JOB-SATISFACTION-pp-88-98.pdf>.

Резюме

Целта на изследването е да разкриевръзката между социално-демографските фактори (пол, възраст, образование, семейно положение, професия и местоживеене) и удовлетвореността от работата. 307 участника (192 жени и 115 мъже на възраст между 21 и 60 години) са изследвани. Бяха проведени различни статистически анализи и резултатите $F(3; 307) 1.082 p < .005$ показаха, че хората на различна възраст се различават в нивото на удовлетвореност от работата. Резултатите $F(3; 307) = 2.415 p < .005$ ясно дават да се разбере, че лицата с докторска степен в извадката показват най-високо ниво на професионална удовлетвореност ($M = 175.3 SD = 23.9$). Стойностите на χ^2 -квадрат и коефициентът на значимост позволяват да се изтъкне $\chi^2(6) = 330.00 p < .005$, че съществуват статистически значими различия според професионалния статус на хората спрямо удовлетвореността им от работата.

Abstract

The goal of the paper is to show the relationship between social-demographic factors (sex, age, education, marital status, occupation and place of residence) and the job satisfaction. 330 participants (214 women and 116 men between 21 and 60 years of age) were investigated to reveal the differences in the experienced job satisfaction depending on the mentioned above social-demographic factors. Different statistical analyses were carried out and the results $F(3; 307) 1.082 p=0.19$ showed that the

people on different ages differ in their level of job satisfaction. The results $F(3; 307) = 2.415$ $p=0.05$ make it clear that the persons with a doctoral degree in the sample show the highest level of professional satisfaction ($M=175.3$ $SD=23.9$). The values of chi-squared and the significance coefficient allow to standing out that $\chi^2(6) = 330.00$ $p<.05$ there are statistical significant differences according to people's occupational status onto their job satisfaction

[8] Ангелова, Н. (2019). Психологични концепции и теоретични модели на ученето. Когнитивен ракурс. *Годишник по Психология*, 10(1), 53-69, ISSN 2683-0426. <http://yearbookpsy.swu.bg/wp-content/uploads/2019/12/PSYCHOLOGICAL-CONCEPTS-AND-THEORETICAL-MODELS-OF-LEARNING.-COGNITIVE-PERSPECTIVE-pp-53-69.pdf>.

Резюме

Целта на статията е да представи по-известните теоретични модели свързани с учебния процес и заучаването на нова информация като цяло. Когнитивните теоретици смятат, че ученето се осъществява чрез вътрешна обработка на информация. Информационната теория разглежда процесите, чрез които се осъществява обучението, когато обучаемият осъществява активна роля в търсенето на начини да разбере и обработи информацията, която получава, и да я свърже с това, което вече е известно и съхранено в паметта му. Разгледани подробно са Информационната теория фокусира умствените процеси, като учебния процес се обяснява като реорганизация на преживяванията или чрез постигане на нови прозрения, или чрез промяна на старите. Теорията за двойното кодиране на Алън Павио, според когото хората се учат чрез два вида когнитивно преработване: вербално и невербално. Теорията на Майер за мултидименционалното учене, която постулира, че хората се учат по-добре при използването на повече стимули. Разгледани задълбочено са също така и теорията за когнитивното натоварване, за експертната оценка, ситуативното или контекстуално обучение, за функционалното съдържание. Обърнато е специално внимание и на теоретиците на гешталтпсихологията.

Abstract

The purpose of this article is to present some well-known theoretical models related to the learning process. Cognitive theorists believe that learning is done through internal processing of information. Information theory examines the processes by which learning takes place, where the learner plays an active role in searching for pathways to understand and process the information and to relate it to what is already known and stored in one's memory. Information theory focuses mental processes, explaining the learning process as a reorganization of experiences, either by reaching new insights or by changing old ones. Alan Pavio's theory of double coding, according to which people learn through two types of cognitive processing: verbal and non-verbal. Meyer's theory of multidimensional learning, which posits that people learn better when using more stimuli. The theory of cognitive workload, situational or contextual learning, and functional content are also discussed in depth. Special attention has also been paid to the theorists of Gestalt psychology.

[9] Ангелова, Н., Стаменова, Д. (2019). Личностни характеристики и психологични профили на лица с хранителни разстройства. *Българско списание за психиатрия*, 4(3), 13-26, ISSN 2367-8828. https://www.researchgate.net/publication/336495329_Licnostni_harakteristiki_i_psihologichni_profili_na_lica_s_hranitelni_razstrojstva.

Резюме

Според проучените теоретични източници и научни изследвания в областта на хранителни разстройства се наблюдава наличие на по-висока степен на депресивност и шизоидност при лицата, които страдат от хранителни разстройства. Основната цел на настоящото психологично изследване, бе да се установи наличието на завишени нива на личностните характеристики депресия, психастения и шизоидия в изследвани лица с хранителни разстройства. Изследването бе проведено от месец януари 2017 до месец април 2019 г. Взеха участие 115 човека, разпределени във възрастов план 12-57 години ($M=27$ $SD=8.9$) и от тях 5% процента мъже и 95% жени. В изследването са включени само лица с хранителни разстройства, които са заявили нужда за психотерапия във връзка констатирано хранително разстройство от медицинско лице. Събраните данни също така дават възможност да се провери наличието на специфични кодове по ММПИ, които се отличават с висока честота на проява при изследваните лица с хранителни разстройства.

Abstract

According to the theoretical sources and scientific researches in the field of eating disorders, there is a higher degree of depression and schizoidism in persons suffering from eating disorders. The main objective of the present psychological study was to explore the presence of high levels of some personality characteristics such as depression, and schizoidism in subjects with eating disorders. The study was conducted between January 2017 and April 2019. 115 people, aged 12-57 years ($M = 27$ $SD = 8.9$) from them 5% of men and 95% of them participated in this study. The research included only individuals with eating disorders who claimed a need for psychotherapy in connection with an eating disorder discovered by a medical practitioner. The collected data also make it possible to verify the presence of specific MMPI codes, which are characterized by a high frequency of manifestation in the subjects with eating disorder.

[10] Angelova, N. & Zaimova-Tsaneva, E. (2019). Marital and Family Satisfaction According to the couple`s Type of Interpersonal Relationships. *Problems Of Psychology in The 21st Century*, 13(1), 47-64, ISSN 2538-7197 <https://doi.org/10.33225/ppc/19.13.47>.

Резюме

Проведено е пилотно проучване, за да се установят разликите между хората с различни видове междуличностни отношения и степента на удовлетвореност от брака и семейството. Извадката от изследвани лица се състои от сто участника, от тях $N = 23$, 23% мъже и $N = 77$, 77% жени. Бяха попълнени три въпросника, методика за изследване на междуличностните взаимоотношения на Лири (1957), методика за диагностика на удовлетвореността от семейството чрез прилагателни от Barraca, Yarto, Olea (2000) и въпросник за съпругеско удовлетворение от Столин, Романова и Бутенко (1984). Участниците са на възраст от 26 до 64 години ($M = 43,6$, $SD = 9$). Получените резултати показват, че съществуват значителни различия между изследвани лица по отношение на типа междуличностни взаимоотношения в зависимост от нивото на брачна и семейна удовлетвореност.

Abstract

A pilot study was conducted in order to achieve a general understanding of the differences between people with different types of interpersonal relationships and their degrees of marital and family

satisfaction. One hundred participants comprised of males (N=23, 23%) and females (N=77, 77%) completed three questionnaires made up of Leary's (1957) scale that measured Interpersonal Relationships, Family Satisfaction by Adjectives Scale by Barraca, Yarto, and Olea (2000) and Marital Satisfaction Questionnaire by Stolin, Romanova, and Butenko (1984). Participants were within the age of 26 to 64 years (M=43.6, SD=9). The obtained results pointed out that there were significant differences between examined persons with different interpersonal relationships upon their levels of family and marital satisfaction.

[11] **Angelova, N. &Trencheva M.** (2017). The Marital Status As Predictor Of Differences In Time Perspective And Optimistic-Pessimistic Attitudes Among Women. *Problems of Psychology in The 21 St Century*, 11(1), 6-14, ISSN 2538-7197. <http://oaji.net/articles/2017/444-1515690356.pdf>

Резюме

Търсенето на връзки на обусловеност, зависимости и влияния между семейното положение и психичните явления очертава точна и ясна картина не само на семейния статус като социално явление, но и като психично поле, където нашето осъзнаване като индивиди е пряко или косвено насочено. В този смисъл проучването на различията между жените с различен брачен статус и оптимистичните и песимистични нагласи, както и очакванията по отношение на миналото, настоящето и бъдещето, са основна цел на това изследване. Идентифицирани са четири различни групи семейно положение и са показани разликите във времевата перспектива и оптимистично-песимистичните нагласи между тях. Проучването е проведено със 140 жени на възраст между 32 и 67 години ($M = 41,09$, $SD = 6,58$). Методите на изследване са Метод за оценка на оптимизма и отрицателните очаквания, публикуван от Величков и Радославова (2005) и Въпросник за времевата перспектива на Филип Зимбардо, адаптиран от Славчов и Вирмозелова (2008). Резултатите потвърждават предположението, че съществуват статистически значими ($p < .05$) разлики между четирите групи жени с различно семейно положение по отношение на отношението им към оптимизъм и песимизъм, както и към тяхната времева перспектива. Групата на омъжените жени показва най-висок резултат във времевата перспектива минало-положително и перспективата за бъдеще време, в сравнение с разведените, които имат най-ниски резултати по същите фактори. В същото време разведените жени демонстрират най-високи показатели по оптимизъм в сравнение с останалите групи.

Abstract

The search for relations, dependencies, and influences between marital status and mental phenomena outlines an accurate and clear picture not only of the family status as a social phenomenon but also as a mental field, where our awareness as individuals is directly or indirectly linked. In this sense, the differences among women with different marital context and the optimistic and pessimistic attitudes as well as the expectations regarding the past, present, and future that were investigated in this research. Four different marital status groups were identified and are shown the differences in time perspective and optimistic-pessimistic attitudes between them. The survey was conducted with 140 women aged between 32 and 67 years ($M=41.09$ $SD=6.58$). The research methods are Method of evaluation of optimism and negative expectations, published by Velichkov and Radoslavova (2005) and Time perspective Questionnaire by Philip Zimbardo, adapted by Slavchov and Virmozelova (2008). The results verify the supposition that there are statistically significant ($p<.05$) differences between the four groups of women

with different marital status, with regard to their attitudes to optimism and pessimism as well as to their time perspective. The group of married women shows the highest result in Past-positive time perspective and Future time perspective, in comparison with the divorced that have the lowest scores on the same factors Past-positive time perspective and Future time perspective. At the same time, the divorced women experience the highest level of optimism compared to the other groups.

[12] Ангелова, Н. (2017). Влияние на някои социално-демографски фактори върху оптимизма и негативните очаквания при жени в средна възраст. *VIII Национален Конгрес по Психология, Под ред. Сава Джонев и кол.*, 140-147, Продукцентски център ЛМ ЕООД, ISBN: 987-619-90965-0-5.

Резюме

Статията има за цел да представи резултати от изследване на някои социално-демографски фактори – семеен статус, образование, възраст, местоживеене и трудова ангажираност, за да разкрие, кой от тях оказва най-голямо влияние при определяне на оптимизма и негативните очаквания при жени в зряла възраст на етапа „Генеративност срещу Стагнация” от периодизацията за психосоциално развитие на Ерик Ериксън. Изследвани са 200 жени на възраст от 32 до 64 години с методиката „Оптимизъм и негативни очаквания” адаптирана за български условия (Радославова, Величков, 2005). Получените чрез Eta squared индекс от еднофакторен дисперсионен анализ данни показват, че най-значимо влияние върху формирането на оптимизма и негативните очаквания имат трудова ангажираност, възрастта и семейното положение. Резултатите от проучването директно потвърждават теоретичната рамка на Ерик Ериксън, според която в този житейски период е характерен стремеж към висока професионална и личностна продуктивност намираща израз в полагане на грижа за другите.

Abstract

The main purpose of the study is to represent the results from research about some social-demographic factors as family status, education, age, place of residence and occupational activity and to find out which one has the biggest influence on optimism and negative expectations among women in their middle-age stage Generativity versus Stagnation from Erik Erikson`s periodization. Participants for the present study were 200 women ranged between 32 and 64 years of age. The method of the research was “Optimism and negative expectations” - Bulgarian adaptation (Radoslavova, Velichkov, 2005). The received data from ANOVA`s Eta squared index showed the biggest influence on has the occupational activity, followed by age and family status. The outcomes directly verify Erikson`s theoretical framework about this psychosocial stage which is characterized by striving for higher professional and personal productivity.

[13] Angelova, N. (2016). Locus of Control and Its Relationship With Some Social-Demographic Factors. *Psychological Thought*, 9(2), 248–258, ISSN:2193-7281 <https://doi.org/10.5964/psyct.v9i2.179>

Резюме

Основната цел на изследването е да се открие връзката на социално-демографските фактори (образование, семеен статус, професионална дейност и място на пребиваване) и вида локус контрол. Участниците в настоящото проучване са 608 лица на възраст между 15 и 65 години. По-голямата част от изследваните (472, 77,7%) показват външен локус на контрол. Три от общо

четири изследвани фактора - семеен статус, професионална дейност и образование - имат значима корелация, докато местоживеенето е единственият фактор без статистически значима корелация с локус на контрол.

Abstract

The main purpose of the research is to find out the relation of social-demographic factors (education, family status, professional activity and place of residence) and the type of locus of control. Participants for the present study were 608 persons ranged between 15 and 65 years of age. The majority of the participants (472, 77.7%) indicated an external locus of control. Three of four factors – family status, professional activity, and education – had a significant relationship, and place of residence was the only factor without a significant relationship with the locus of control.

[14] Ангелова, Н. (2015). Връзки на зависимост между копинг стратегиите и диспозициите интерналност-екстерналност. *Годишник по Психология*, 6 (1), 59-69, ISSN1314-1074.

https://www.researchgate.net/publication/321481993_Angelova_N_2015_VRZKI_NA_ZVISIMOST_MEZ_DU_KOPING_STRATEGIITE_I_DISPOZICIITE_INTERNALNOST-EKSTERNALNOST_Godisnik_po_Psihologia_br_6_tom_1_UI_Blagoevgrad_ISSN1314-1074_str_59-69_Angelova_N_2015_RELATIONS.

Резюме

Статията има за цел да представи резултати от изследване на връзката между диспозициите интерналност-екстерналност някои стратегии за справяне със стреса. Изследвани са 608 лица през периода март-октомври 2010 г. на възраст от 15 до 65 години $M=26.36$ $SD=11.7$. Използвани са Въпросник за предпочитани стратегии за справяне със стреса, адаптиран от Антоанета Русинова-Христова и Георги Карастоянов и Методика – Локус на контрола, адаптиран от Надежда Витанова и Атанас Шишков. Резултатите от проучването потвърждават очакванията, че интерналността е свързана с проблемно-фокусираните стратегии, а екстерналността с неефективни и емоционално-фокусирани копинги.

Abstract

The main purpose of this study is to present the outcomes of a research of the type of relationship between internal-external locus of control and some coping strategies. 608 participants were investigated during the period of March-September of 2010. The range of the age is between 15 and 65 years $M=26.36$ $SD=11$. The research methods are COPE II adapted for Bulgarians from Rusinova-Hristova and Karastoyanov, and the Method of Locus of Control Bulgarian adaptation from Vitanova and Shishkov. The results verify our suppositions the internality is related to the problem-solving coping strategies, and the externality is in relation with not-efficient and emotional coping strategies.

[15] Вирмозелова, Н.(2014). Работа с деца в риск. *Psychological Thought*, 7(1), 1–18, ISSN:2193-7281 <https://doi.org/10.5964/psyc.v7i1.74>.

Резюме

Проведено е пилотно изследване, част от лонгитюден психолого-педагогически експеримент за работа с деца в риск. Изследователската програма на психолого-педагогическия експеримент се осъществява на няколко стъпки: в първия етап се включва предварително проучване на психологичните особености на малка група изследвани лица, групирани по признака „деца,

живеещи в риск” и на контролна група изследвани лица на същата възраст. Втора стъпка е реализиране на формиращ психолого-педагогически експеримент с експерименталната група; трета стъпка е повторно, финално изследване със същите методики на двете групи (експериментална и контролна група); четвърта стъпка е сравнение на получените данни на двете групи изследвани лица в началото и края на експеримента. Целта ни е апробиране на обучителна програма за деца, живеещи в риск, относно повишаване на социалните им умения и лични компетенции за общуване в конфликтни ситуации, както и за осъзнаване на личната им отговорност и насърчаване на собствената увереност при вземане на решение, управляване на емоциите и чувствата при преодоляване на травми и загуби. Ситуативната тревожност е по-ниска във второто изследване на експерименталната група в сравнение с първото. Наблюдават се и различия между двете групи (експериментална и контролна групи) по отношение на „сътрудничеството” като стил за справяне в конфликтни ситуации, като тази стратегия е по-използвана от лицата в контролната група. Това пилотно изследване няма претенцията за категоричност и изчерпателност по отношение на полезността от проведеното формиращо обучение, поради все още малката извадка (14 изследвани от експерименталната и 20 изследвани от контролната група), но показва необходимостта от работа с децата в риск, въпреки слабата им мотивация за участие в извънкласни форми на занятия.

Abstract

A pilot study was carried out as a part of a long-term psycho-pedagogical experiment for work with children at risk. This psycho-pedagogical experiment consisted of several stages. The first stage was a research of some psychological characteristics of a small group of children at risk, and of a control group of children at the same age. Second - a psycho-pedagogical experiment with the experimental group; the third step was the final study of the both groups with the same methods. The fourth step was to compare the results of both groups at the beginning and the final of the experiment. The aim of this psycho-pedagogical experiment was to probe an educational program for children at risk, enhancing their social and personal skills in conflict situations. Also this program was prepared to give awareness for their personal responsibilities and to encourage their confident decision-making, their emotion control when they overcome some traumas and losses. Situational anxiety was lower at the final study of the experimental group compared to the beginning. There were also some differences between the experimental and control groups in the use of cooperation like a behavioural style in a conflict situation. This strategy was preferred by the control group. This pilot study do not pretend to be definitive in terms of significance of education because of the small number of the respondents in the sample (14 subjects in the experimental and 20 subjects in the control group), but it has shown the importance and necessity of work with children at risk despite their low motivation to participate in extracurricular activities.

[16] **Вирмозелова, Н.,** Димитрова, М. (2013). Връзка между типологичните особености на личността от концепцията на К. Г. Юнг и емоционалната интелигентност. *Psychological Thought*, 6(2), 1–19, ISSN: 2193-7281 <https://doi.org/10.5964/psyct.v6i2.83>.

Резюме

Статията има за цел да представи резултати от изследване на връзката между типологичните особености на личността, описани от К. Г. Юнг и емоционалната интелигентност. Изследвани са 150 лица на възраст от 18 до 50 години, с въпросник на Майерс-Бригс - MBTI (Myers-Briggs Type

Indicator), адаптиран за българските условия от А. Русинова (Rusinova, 1992) и тест за емоционална интелигентност, адаптиран за българските условия от С. Стоянова (Stoyanova, 2008). Получените данни показват, че функциите мислене и усещане както и интроверсията корелират обратнопропорционално с факторите на емоционалната интелигентност -Споделяне на емоции и емпатия, фактор Мотивация за преодоляване на трудностите и оптимизъм; а екстровеерсията корелира правопрпорционално с тях. Функцията чувство колерира правопрпорционално с фактор „Споделяне на емоции и емпатия” и обратнопропорционално с фактор Разпознаване на невербалната експресия на емоциите у другите хора.

Abstract

The main aim of this study is to present the results from a study of the relationship between personality types described by C. G. Jung and emotional intelligence. The investigated subjects were 150 at the age of 18 – 50. The methods of research were MBTI (Myers-Briggs Type Indicator) - Bulgarian adaptation (Rusinova, 1992) and one psychological questionnaire measuring emotional intelligence -Bulgarian adaptation (Stoyanova, 2008). The received data indicated that the functions of thinking and sensing, and introversion correlated inversely with the factors of emotional intelligence “Sharing emotions and empathy”, “Motivation to overcome difficulties and optimisms” and extroversion correlated proportionally with them. The function feeling correlated proportionally with the factor “Sharing emotions and empathy” and it correlated inversely with the factor “Recognition of nonverbal expression of emotion of the other people”.

[17] Вирмозелова, Н. (2012). Проучване на преживяването на самота. XI Научна конференция „Приложна психология и социална практика”, 323- 336. ВСУ „Черноризец Храбър”, ISSN1314-0507.

Резюме

В тази статия се фокусираме върху изследването на самотата и свързаността ѝ с афилиативната тенденция. Проследяваме също така и връзката между социално-демографските фактори местоживееене и семейно положение с генериране на преживяването на самота. В периода април 2011 – май 2012 година са изследвани 620 човека на възраст от 15 до 65 години. Според резултатите от проучването хората, живеещи в средно големите градове са най-много засегнати от чувството на изолираност. Също така резултатите от хи-квадрат анализа не показаха значими различия според половият критерий, в типовете отговори на никоя от 19 теми от методиката за диагностика на самотата. Като цяло данните потвърждават, че самотата корелира отрицателно с афилиацията. С нарастване на потребността за включване в група се наблюдава обратно-пропорционална свързаност със самотата, тоест последната намалява.

Abstract

The article focuses on the relationship between the loneliness and affiliative tendency. It was also traced the connection between socio-demographic factors and marital status with the experience of loneliness. The sample comprises of 620 people aged between 15 and 65. According to the results of the study, people living in medium-sized cities are most affected by the feeling of loneliness. Also, the results of the chi-square analysis did not show significant differences between the genders upon the experienced feeling of loneliness. Overall, the data confirm that loneliness is negatively correlated with affiliation.

As the need to join a group increases, there is an inverse relationship with loneliness, i.e. the latter decreases.

VI . Статии и доклади, публикувани в *нереферирани списания с научно рецензиране* или публикувани в *редактирани колективни толове* ПРЕДИ ПРИДОБИВАНЕ НА ОНС ДОКТОР.

[18] Вирмозелова, Н. (2010). Езикови схеми – схеми на познанието. *Годишник по Психология* , 1, 408-422, ISSN1314-1074.

Резюме

Статията разглежда познанието като психологичен феномен. Дискутират се позициите на френската школа по психоанализа. Езика като форма на изразяване на човека и предаване на опита е по-късно обусловен. Тази форма, която нас ни интересува и е в основата на настоящият преглед е езика като реч, като думи, чрез които ние придобиваме по-богата информация за себе си и другите, чрез които учим за света на материята и метафизиката. Познанията, най-общо казано, не са безпорядъчни, а оформени в определени области, така че образуват пространства с определена метрика. Психичната структура на думата се определя като система от значения и А. Лурия (1970) посочва, че съществуват различни семантични нива на значението на думата и когато човек възприема словесен материал той и избира адекватно ниво на разбиране.

Abstract

This paper deals with the knowledge as a psychological phenomenon. The views of the French psychoanalytical school are presented. Language as a form of human expression and transmission of experience was later emerged. This form, which is in interest and is the basis of this review, is language as speech, as words through which people acquire richer information about themselves and others, through which one learns about the world of matter and metaphysics. Knowledge, generally speaking, is not disordered, but shaped in certain areas, so that they form spaces with a certain metric. The mental structure of the word is defined as a system of meanings and A. Luria (1970) points out that there are different semantic levels of the meaning of the word and when a person perceives verbal stimulus one choose an adequate level of understanding.

[19] Вирмозелова, Н. (2010). Роля и влияние за разрешаване на Едиповата ситуация при момичето. *Годишник по Психология*, 1, 430-448, ISSN1314-1074.

Резюме

В статията са представени два случая от практиката, чрез които се илюстрира разрешаването на едиповата ситуация при момичето. Засегнати и обяснени подробно са някои основни психоаналитични термини.

Abstract

This paper presents two cases of psychological practice which illustrate the girl`s Oedipus complex. Some basic psychoanalytical terms are clarified.

[20] Ванчева Й., Вирмозелова, Н. (2008). Типовете междуличностни отношения и потребността от приемане, изразена чрез мотива за афилиация при подрастващите. *Психологическа мисъл*, , 74-84, ISSN1312-7969 .

Резюме

Статията разглежда личността на юношите в процеса на взаимодействие с другите хора. Чрез направеното проучване се изучава връзката между типа междуличностни взаимодействия на подрастващите и мотивацията им за принадлежност към групата. Използвани са следните методи: Тестът на Т. Лири за различни видове междуличностни отношения и метода на А. Махрабян за установяване на потребностите от приемане, изразени от мотива за афилиация.

Abstract

This paper deals with the adolescent personality in the process of the interaction with the environment. It studies the connection between the type of the adolescents` interpersonal interactions and their motivation for affiliation towards the group. The following methods were used: T. Leary`s test for different types of interpersonal relations and A. Mahrabian`s method for establishing the needs for acceptance expressed by the motive of affiliation.

[21] Славчов, Б., **Вирмозелова, Н.** (2008). Особености на времевата ориентация на студентите и избора им на специалност” V Национален конгрес по Психология, Българско списание по психология, 1-4, София, ISSN 0861-7813.

Резюме

В настоящият доклад са представени резултати от проведените изследвания на времевата ориентация на студентите от над 18 различни специалности на Югозападен университет „Неофит Рилски”. Целта на изследването е да се проследи влиянието на петте типа времева перспектива върху избора на кандидатстваната специалност. За тази цел изследването беше осъществено с “Въпросник за изследване на времевата перспектива на Зимбардо” (Zimbardo Time Perspective Inventory). Този тест бе преведен от английски и адаптиран, за целите на изследването. От проверката на неговите психо-метрични възможности бе установено, че отговаря на изискванията и обективно измерва съответните психични характеристики.

Abstract

In this paper are presented the results from researches of students` time perspective. The students were chosen from 18 specialties in South-West University “Neofit Rilski”. The main goal in the research is to understand the relation between the all five types of time perspective and choice of university specialty. The research was done with the Zimbardo Time Perspective Inventory. The test was translated from English and adapted for the aims of the research. After the checking of psychometric characteristics was asserted that the test responds of the requirements and has objective measurement properties.

[22] **Ангелова, Н.,** Стрижлев, И. (2006) Основни принципи на психологично консултиране на горещи телефонни линии. *Сб. от научна конференция (Под ред.) И. Григоров и кол. “Активност и адаптация на личността в условия на промени, I том, 87-93.* ЮЗУ „Неофит Рилски”, ISBN 954-07-2263-2.

Резюме

В този доклад се разглеждат основните принципи на психологично консултиране на горещи телефонни линии, основавайки се на дългогодишния опит на авторите в действащата в Благоевград, Регионална линия за деца и юноши. В своята същност телефонното консултиране представлява адекватно оказване на помощ на хора, които в съответния момент имат потребност

от подкрепа при решаване на значим житейски казус отчитайки, че нямат достатъчно ресурси за справяне със създадената ситуация. Особеностите на телефонното консултиране определят неговата основна същност, в която се изразява главното му преимущество, а именно да се справя с кризисни и неотложни ситуации. В статията се представят етапите през, които преминава телефонното консултиране както и грижата необходима за обучение и развитие на консултантите. Изясняват се също така и разликите между консултиране и терапия.

Abstract

In this report are examined the basic principles of psychological counseling on hotlines, based on the authors' many years of experience in the Blagoevgrad Regional Line for Children and Adolescents. In its essence, telephone counseling is an adequate help for people who need support in solving different problems, given that they do not have sufficient resources to deal with the situation. The peculiarities of hotlines counseling determine its main essence, which expresses its advantage, namely to deal with crises and emergencies. The article presents the stages that hotline counseling goes through as well as the care needed for training and development of counselors. The differences between counseling and therapy are also clarified.

[23] Вирмозелова, Н. (2006) Стилът на управление в контекста на страха от неуспех. *Сб. от научна конференция (Под ред.) И. Григоров и кол. "Активност и адаптация на личността в условия на промени" II том, 219-229.* ЮЗУ „Неофит Рилски”, ISBN954-07-2264-0.

Резюме

Основната задача на този доклад е да бъдат представени негативните страни на преимущественото използване на формалният стил управление, интерпретиран посредством наличието на страх от неуспех в състава. Основната цел е да се разкрият теоретичните основи за адекватни обучителни механизми стимулиращи формирането и развитието на лидерски умения, подпомагащи удовлетвореността от труда у подчинените и здравословният психологичен климат на работното място. Има много теории за професионално-значимите личностни качества на лидерите, но това което е важно за целите на настоящата статия е функцията на мотивацията и по-специално на страхът от неуспех като детерминиращ избора на управленска стратегия. По –специално внимание е обърнато на стилът на управление в полицейската организация.

Abstract

The report to presents some negative aspects of the predominant use of the formal management style, interpreted through the presence of fear of failure in the staff. The main goal is to reveal the theoretical foundations for adequate training mechanisms stimulating the formation and development of leadership skills, supporting job satisfaction in subordinates and a healthy psychological climate in the workplace. There are many theories about the professionally significant personal qualities of leaders, but what is important for the purposes of this article is the function of motivation and in particular the fear of failure as determining the choice of management strategy. Special attention is paid to the management style in the police organization.

[24] Вирмозелова, Н. (2006). Социализацията и асоциалното поведение през призмата на позитивната психотерапия. Сб. от научна конференция Личност, Социална среда, Активност, 308-313. ЮЗУ „Неофит Рилски”, ISBN 978-954-680-486-0

Резюме

Представената статия има за цел да дискутира социализацията на личността и асоциалното поведение през призмата на позитивната психотерапия. Въведена и изяснена е теоретична рамка, чрез която се дискутира случай от практиката следвайки ракурса на позитивната психотерапия. Разглежда се и се интерпретира асоциалното поведение като значимо социално явление, което има специфично проявление и значение за заявката за работа в терапевтична среда и изместването ѝ към по-интимна област на конфликти. Чрез статията се проследява работата на терапевта използвайки инструментариума на позитивната психотерапия.

Abstract

The presented article aims to discuss the socialization of personality and antisocial behavior through the prism of positive psychotherapy. A theoretical framework has been introduced and clarified, through which a casestudy from practice is discussed following the perspective of positive psychotherapy. Antisocial behavior is considered and interpreted as a significant social phenomenon, which has a specific manifestation and significance for the application for work in a therapeutic environment and its shift to a more intimate area of conflict. The article traces the work of the therapist using the tools of positive psychotherapy.

[25] Вирмозелова, Н. (2004). Страхът от неуспех като част от мотивационния комплекс за постижение и структурата на личността. Сб. От научни съобщения (Под ред.) Петър Николов, Роман Дражев „Младите на прага на Психологията”, 129-139. ЮЗУ „Неофит Рилски”, ISBN – 10:954-680-422-3, ISBN-13:978- 954-680-422-8.

Резюме

Изследователска работа в тази статия е структурирана по посока изясняване на проблема за мотивацията за постижение. Целта на проведеното изследване бе да се установи обусловеността на мотивационния “комплекс за постижение” от някои личностни характеристики като - невротизъм, тревожност, екстровеитност, самооценка по скала доминантност и социална желателност. В изследването бе установено, че голям процент от изследваните лица със самооценка по скала доминантност демонстрират и високи показатели и по страх от неуспех, невротизъм и тревожност.

Abstract

The research work was structured in the direction of clarifying the problem of motivation for achievement. The aim of the study was to establish the relation between the motivation for achievement and some personal characteristics such as neuroticism, anxiety, extroversion, self-esteem on a scale of dominance, and social desirability. The study found that a large percentage of respondents with high scores on scale of dominance also show high scores on fear of failure, neuroticism and anxiety.